

Nieuwe wegen

16 december 2018

Voorgangers: Agnes Grond en Leo van Driel

Inleiding op het thema

Nieuwe wegen zijn dikwijls onzekere wegen. Je weet niet wat je daarop te wachten staat. Hoe veilig zou het zijn als alles altijd zo zou blijven als het is. Maar niets blijft en hoe ouder je wordt, hoe moeilijker het is om koelbloedig en in het volste vertrouwen die onzekere toekomst tegemoet te gaan. Zeker nu. Onlangs schreef een vriend: 'Ik vind het een moeilijke tijd waarin we leven. Bedreigend. Er wordt gerammeld aan mijn overtuiging dat de zachte krachten zullen winnen. Wat me dierbaar en heilig is staat op de tocht. (...) Ik schrik van de rechtse krachten die overal, voorbarig of niet, victorie kraaien en hun gelijk komen halen. Het inferno van haatuitingen overal. De terechte massale kritiek op de katholieke kerk, die harde vragen stelt aan mijn levenslange inzet. Er is veel verlies te incasseren. En er is een noodzaak om naar een geloofwaardig perspectief te zoeken.'

Waar vinden we dat?

Lezing 1 uit een essay van Marjoleine de Vos:

Om allerlei redenen heb ik wel drie keer de film *The Tree of Life* van Terrence Malick gezien. Een moeder die haar zoon verliest. Een man die zijn broer heeft verloren. We horen hun stemmen in voice-over zich richten tot iemand: 'Wat zijn wij voor u? – Waar was u?'

De film verwijst een paar keer naar het boek *Job*. Daarin worden ook zulke vragen gesteld, en daar komt ook een antwoord, zij het een nogal indirect antwoordt. Dat antwoord luidt: 'Waar was jij toen ik de aarde grondvestte?'

In de film zien we het ontstaan van het leven, geweldige krachten van water en vuur. Schitterend maar ook verpletterende beelden. Geen verschijnselen, in al hun grootsheid, waarbij het zinvol lijkt om te roepen: 'Let toch even op die mensen daar, sommigen van hen zijn ongelukkig!' Zo hier al een god antwoord geeft, dan zegt die god niet bepaald: bij mij ben je geborgen. Hij zegt eerder: doe het er maar mee. De Bijbelse God zegt: er gebeurt van alles en over niets van dat alles ga jij. Dus wat heb jij mij ter verantwoording te roepen? Job moet niet protesteren maar inzien dat er niets te protesteren valt. (...)

Er is veel onbeheersbaar. Het lot, een woord dat we niet meer zo vaak gebruiken, maar dat toch eigenlijk heel bruikbaar is, is iets waar we niet over gaan. Het lot is ook: met welke aanleg of handicaps iemand geboren is, in welke omgeving hij of zij terecht komt. Wie dagelijks op de fiets naar het werk gaat en 's avonds met de boodschappen bungelend aan het stuur weer terug, kan makkelijk verregend en wel, een beetje glimlachen om dat enorme woord 'het lot'. Welk lot? Er is het gewone kleine leven.

Maar als op een dag je man sterft, je werk ineens niet meer bestaat, je gezondheid aangetast wordt door een grote of kleine kwaal, of je beste vrienden in het buitenland gaan wonen, of de wereld om je heen verandert door lawaai, gebouwen, mensen – dan is het toch het lot dat je te pakken neemt. Je kunt er niets tegen doen. Je moet er iets méé doen. Dat is hoe onheroïsch het ook allemaal klinkt, een grote opgave. Niet alleen berusten in dat je nu moeilijk loopt. Niet alleen aanvaarden dat je je liefste moet missen. Maar proberen het leven lief te hebben met álles wat daarbij komt kijken, ook de slagen die jou treffen. Dan is het antwoord van God aan Job ineens weer niet zo gek. Er gebeurt zoveel. Er is zoveel. Waarom denk je dat jij daar een speciale plaats in zou hebben. Job wordt hersteld in zijn vroegere staat, hij krijgt een huis, hij hertrouwt, hij krijgt weer kinderen. Het zijn niet zijn eerste kinderen. Het is niet het huis waarvan hij zo zeker was. Het is niet de vrouw met wie hij dacht oud te worden. Wat Job krijgt is een nieuw tweede leven én een inzicht: dat hij in overgave, niet in protest, niet met eisen moet buigen voor wat groter is dan hij.

Lezing 2: [Lucas 1: 39-56](#)

Overweging

Toen mijn vader oud was, werd hij somber. Hij vond dat alles achteruitging, en zag dat overal bevestigd. Er hoefde maar een straatsteen scheef te liggen, en hij wist zeker dat de wereld naar de knoppen ging. Dat maakte mij soms boos. Dan zei ik dat wij en onze kinderen toch door moesten in deze wereld en dat hij toch voor ons wel een beetje vertrouwen kon opbrengen. En bovendien ín ons, want waarom zouden wij de wereld naar de knoppen laten gaan? Het hielp niet erg en zelfs de geboorte van zijn eerste achterkleinkind veranderde daar nauwelijks iets aan. De toekomst bleef voor hem donker en dreigend, ook voor het nieuwe kind. Maar als iets nu niet hoort bij een geboorte, zijn het sombere gedachten over de toekomst. Want een nieuw leven is juist teken dat alles opnieuw kan beginnen, ten goede kan keren.

Dat is ook wat de adventstijd kenmerkt. Het zijn weken van verwachting, weken dat we uitkijken naar het licht en naar een nieuw begin. Zoals Maria in het Magnificat dat doet. Ze is 16 jaar en zwanger. Haar toekomst is onzeker, en toch zegt zij dat de Eeuwige haar heeft welgedaan. Dat ze is aangeraakt door iets dat groter is dan zij zelf en dat ze, hoe klein ook, is gezien en uitverkoren. En zij bezingt haar God bij wie alles mogelijk is: niet alleen dat zij zwanger is zonder man, dat Elisabeth zwanger is op oude leeftijd, maar ook dat ooit de machtigen klein, en de armen rijk zullen zijn. Zij vertrouwt erop dat 'het stralende licht uit de hemel over ons zal opgaan en verschijnen aan allen die leven in duisternis'.

Maar zo niet mijn vader. Hij geloofde niet meer dat het licht zou opgaan over ons. Hij zag eigenlijk geen toekomst. Nu ik zelf ouder word, begrijp ik hem beter. Blijkbaar is het lastiger om nog te dromen over de toekomst en erin te geloven als je ouder bent. Waarom is dat? Omdat je moe bent of zelf niet zoveel toekomst meer hebt? Omdat je bij de vleespotten van Egypte wilt blijven uit angst voor verandering? Omdat er al zoveel verloren is gegaan aan dierbaren, aan idealen en aan leefomgeving? Of is het angst om te verdwalen op al die nieuwe wegen die je soms niet begrijpt en in elk geval niet kunt overzien.

Die angst lijkt overigens niet alleen bij ouderen te leven, ze lijkt wel karakteristiek voor deze tijd. Onze wereld is ook verre van veilig en we worden voortdurend met onze neus gedrukt op alles wat verkeerd gaat en gevaarlijk is. Er is buitensporig veel aandacht voor het kwaad in de wereld, terwijl het gros van de mensen toch goed is. Ons vertrouwen in de toekomst lijkt wel verdwenen. We zijn bang voor alles wat vreemd is of verandert. We beschermen wat we hebben en bezweren onze angst met regels, camera's, grenzen, vitaminepillen, valhelmen en total body-checks. Vertrouwen dat het wel goed zal komen en overgave aan wat op onze weg komt, lijken we kwijt te zijn. Ooit nodigde Jezus zijn leerlingen uit om met hem mee te gaan, zonder geld mee te nemen, zonder reistas aan te schaffen, zonder stok en zonder extra kleren. En dat deden ze. Wie zou dat nu nog durven? Ja, mensen op de vlucht voor armoede of geweld, die doen het vaak noodgedwongen. Maar wij? Wij proberen zoveel mogelijk risico uit te bannen of minstens ons ertegen te verzekeren.

En uiteindelijk helpt dat niet. Want totale veiligheid en zekerheid zijn illusies. Zoals Marjoleine de Vos al schreef, op een dag neemt het lot je te pakken, je man gaat dood, je verliest je baan, je wordt ziek. Daar kun je dan niets tegen doen. Je moet er alleen iets mee doen. Maar wat? Ieder mens en ook iedere samenleving maakt vroeg of laat zulke periodes van duisternis mee. Hoe moet je dan verder? Waar vind je dan die nieuwe wegen?

In Duitsland vond jaren geleden een mijnramp plaats, waarbij door een ondergrondse ontploffing een groep mijnwerkers wekenlang was afgesloten van de buitenwereld. Toen de groep was gered, werd gevraagd wat het ergste was geweest. De honger? De dorst? De doodsangst? Nee, het afschuwelijkst was de onmogelijkheid om je te oriënteren. Door de ontploffing was alles onherkenbaar geworden en aardedonker. De onzekerheid die dat gaf en het volstrekt ontbreken van ieder tijdsbesef, was het meest onverdraaglijk geweest. Blijkbaar is de behoefte om je in tijd en ruimte te kunnen oriënteren fundamenteel. Een mens wil weten waar hij is, waar hij vandaan komt en waar hij heengaat. Oriënteren komt van oriënt, het oosten waar de zon opkomt. Als je in het donker bent verdwaald, is het licht je redding. Dan weet je weer waar je bent, en waarheen je op weg was. Oriëntatie gaat over waar je je bevindt, maar ook over de richting waarin je je bestemming vermoedt of hoopt. Oriëntatie gaat ook over toekomst.

Ik denk aan het boek van Primo Levi 'Is dit een mens', een getuigenis uit Auschwitz. Daar lijkt geen

toekomst, mensen zijn er geen mensen meer en iedereen leeft alleen voor zichzelf. Levi roept nergens God ter verantwoording. Want zoals ook Job het te horen krijgt, waarom zou God immers hem wel redden en die andere miljoenen niet? Wat Levi wel doet is speuren naar tekenen van menselijkheid en van licht. Meestal zijn die er niet, soms wel. De jongen die zijn brood deelt. Lorenzo die hem, zo schrijft hij, herinnert aan 'een verre mogelijkheid van betere dingen, waarvoor het de moeite waard was te blijven leven.' Door hen wijkt voor even de duisternis. Naar zulke momenten is Levi voortdurend op zoek omdat hij weet dat ze hem kunnen redden en omdat ze zijn verlangen wekken om 'mens te zijn onder mensen'.

Mijn vader verlangde niets meer, Primo Levi verlangde naar menselijkheid, de mijnwerkers naar licht en Maria naar haar kind en naar die nieuwe wereld waar de armen rijk zijn en de machtigen klein. Verlangen betekent per definitie dat je toekomst ziet en dat je nieuwe wegen durft te gaan. Als wij hier vandaag dan samen vieren dat de dood niet het laatste woord heeft en dat ons een toekomst is beloofd, dan geloven we daar dus in en leggen we onszelf op om dat visioen mee gestalte te geven. Ook als we ouder zijn en zelf niet zoveel toekomst meer hebben. Van de filosoof Robert Nozick las ik ooit een pleidooi om als oudere, na een rijk leven, ervoor te kiezen je leven serieus in de waagschaal te stellen voor een hoogstaand doel. En om de taak om 'waarheid, goedheid, schoonheid of heiligheid te bevorderen' - juist als die risicovol is - niet aan jongeren over te laten. Zoals dat hier in de kerk al weken gebeurt, in de hoop om een toekomst mogelijk te maken voor de familie Tamrazyan. Maar als het om wat voor reden dan ook niet lukt om je fysiek in te zetten, laten we dan tenminste ingaan tegen alle moedeloosheid en cynisme over de toekomst. We moeten die nieuwe wereld voor mogelijk blijven houden en, zoals Primo Levi in Auschwitz, onze oren en ogen scherp om elk klein spoor ervan op te vangen.

Op nieuwe wegen gaan is een keuze. Laten we die keuze maken, omdat we niet anders kunnen en omdat wij, zoals Maria in haar Magnificat, geloven dat het zin heeft.

Agnes Grond, december 2018

Tafelgebed uit 'Wie zullen wij aanbidden en geloven' / Huub Oosterhuis

Als het geen droom geen leugen is

wat ons gezegd is, dat er goed land zal zijn –

een stad van bomen als een tuin met woningen voor iedereen,

geef ons dan daar te komen en zet voor ons een tafel neer

en geef ons brood dat als een lichaam voedt.

Als er een weg is naar U toe, een mens,

richt onze voeten dan, geef ons die mens.

Als hij het is, Jezus uit Nazaret, als er geen ander te verwachten is

dan hij die heel zijn ziel gegeven heeft, als water uitgegoten werd, een lam geslacht,

stuk brood gebroken, beker wijn gedronken, als dat dan leven is voor de wereld,

geef ons, rondom dit brood en deze beker, de kracht om hem te zijn,

en dat door ons, in ons Uw naam worde geleefd, geheiligd,

Uw koninkrijk van vrede komen zal, brood van gerechtigheid

mensen voor mensen, Uw wil gedaan wordt, nieuwe hemel, nieuwe aarde –

open die deur die niemand sluiten kan.

Als gij de God zijt

die de mensen liefheeft, open ons dan voor U.

Zegen

Laten we nu gaan staan en elkaar de zegen van de Eeuwige toewensen.

Moge het licht van de Eeuwige ons beschijnen

moge haar kracht ons bezielen

moge haar vrede ons bewaren

opdat wij durven leven de weg van liefde en gerechtigheid

vandaag en alle dagen

tot we elkaar weer zien,

amen.